

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Видатки бюджету як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку країни»

Студентка 2 курсу, 1м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні та муніципальні
фінанси»

Урбанович Вікторії
Анатоліївни

Науковий керівник
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	6
1.1. Сутність та значення видатків бюджету у фінансуванні соціально- економічного розвитку країни	6
1.2. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку	9
1.3. Формування видатків бюджету у країнах з розвинутою економікою	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	15
2.1. Аналіз видатків бюджету у розрізі функціональної класифікації видатків	15
2.2. Аналіз видатків бюджету у розрізі відомчої класифікації видатків	22
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ	26
3.1. Інституційні засади розвитку системи планування видатків бюджету	26
3.2. Середньострокове планування видатків державного бюджету	30
3.3. Розвиток програмно-цільового методу планування видатків бюджету	36
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

В сучасних умовах державі відведена основна роль в формуванні бюджетної політики в сфері державних видатків, як цілісного механізму, ключовим завданням якого є виокремлення головних пріоритетів та визначення оптимальних шляхів для подальшого забезпечення ефективного функціонування даної системи. Ефективна бюджетна політика забезпечує стає економічне зростання, стабільний розвиток економіки та соціальної сфери.

Використання загальноприйнятого досвіду європейських країн в даному питанні неможливе через низку особливостей та умов, що склались на даний час в Україні, тому дослідження проблеми ефективності державних видатків є актуальною і вимагає детального вивчення.

Проблеми формування державної бюджетної політики та функціонування системи видатків бюджету досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема, І.Я. Чугунов у своїх працях визначає напрями удосконалення системи перспективного прогнозування і планування видаткової частини бюджету [39]. Ю.Д. Радіонов аналізує вплив бюджетних видатків на темпи соціально-економічного розвитку країни та низьку ефективність використання бюджетних видатків у сучасних умовах [28]. Теоретичні засади і методологічні положення довгострокового прогнозування видатків бюджету у системі державного стратегічного планування та прогнозування досліджує у своїх працях О.А. Самошкіна [35].

Саме дослідженню ролі видатків як інструменту забезпечення соціально-економічного розвитку країни приділяли увагу такі вчені як В.І. Кравець [10], Ю.Ю. Арістов [1], Л.В. Гаврилова [5] та ін.

На сьогодні, однією з головних ознак розвитку європейських країн є зростання ролі державних видатків, які становлять важливу складову фінансової системи всіх країн, допомагають вирішенню як соціальних так і економічних

потреб. Тому виникає необхідність вдосконалення фінансово-бюджетних відносин через розвиток системи бюджетного планування та прогнозування, підвищення ефективності бюджетних видатків.

Вищезазначене свідчить про актуальність роботи та обумовило визначення її мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження.

Мета і завдання дослідження. Мета наукової роботи полягає у дослідженні сутності і структури видатків Державного бюджету України, визначення ефективності використання бюджетних коштів взагалі, та, зокрема, в сучасних умовах розвитку країни, вивчення зарубіжного досвіду в даному питанні.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

- визначити економічну суть видатків державного бюджету та їх класифікацію;
- оцінити ефективність видатків Державного бюджету України;
- проаналізувати структуру та динаміку видатків Державного бюджету України;
- здійснити аналіз видаткової частини на соціально-економічний розвиток держави;
- виявити наявні проблеми формування та використання видатків державного бюджету та знайти шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є видатки бюджету у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми формування видатків Державного бюджету України та ефективність їх використання на сучасному етапі розвитку.

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження є загальнонаукові та специфічні методи пізнання: порівняльного аналізу і синтезу (для дослідження економічних понять, теоретичних засад формування видатків державного бюджету), статистичних порівнянь (для визначення відповідності планових та фактичних показників видатків бюджету), графічний (для дослідження тенденцій розподілу видатків бюджету, їх структури та динаміки).

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові документи вищих органів державної влади України з питань бюджетної політики, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених у яких відображена проблема сучасної структури видатків та їх особливості в Україні.

Основні наукові положення і практичні результати дослідження обговорювались на науково-практичних конференціях та були опубліковані у науково-практичних виданнях, а саме: Студентська наукова конференція «Фінансова політика в умовах інституційних перетворень економіки», яка відбулась 13 листопада 2019 року, тема доповіді «Вплив видатків державного бюджету на розвиток пріоритетних галузей економіки України»; Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Вдосконалення фінансово-кредитного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки», яка відбулась 20 травня 2020 року, тема доповіді «Фінансове забезпечення соціальних видатків бюджету»; фаховий журнал «Геополітика України: історія і сучасність», тема статті «Макроекономічний вимір фіскальної політики в умовах розгортання глобальної кризи».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1. Сутність та значення видатків бюджету у фінансуванні соціально-економічного розвитку країни

Видатки державного бюджету є основою забезпечення фінансування соціальних програм, регулювання економіки, проведення структурної перебудови народного господарства, створення загальних умов розвитку ринкових відносин, збільшення обсягів кредитування юридичних та фізичних осіб, розвитку міжнародних відносин та інших важливих напрямів діяльності. Бюджетний кодекс України, згідно П.13 ч.1 ст. 2, визначає видатки бюджету як кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, а також уточнює, що погашення боргу, надання кредитів з бюджету, розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів, повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування не належать до видатків [2].

Ключову роль у реалізації державою соціальної та економічної політики відіграють видатки державного бюджету. Адже саме через них державною реалізуються покладені на неї функції та завдання щодо соціального та економічного розвитку. Крім цього, через видатки простежується взаємозалежність між економікою і державними фінансами, і навіть взаємовідносини між окремими країнами. Аналізуючи склад та структуру видатків бюджету країни, можна зробити висновки щодо її економічного та соціального розвитку, стану окремих напрямків та галузей протягом певного періоду часу.

Бюджетні видатки є частиною перерозподільних відносин, які виникають між державою, господарюючими суб'єктами та домогосподарствами в процесі

перерозподілу коштів між різними територіями, окремими галузями економіки чи соціально відмінними за фінансовим рівнем громадянами. Через бюджетні видатки держава надає найбільш важливі для суспільства послуги у сфері економіки, соціального забезпечення, правоохоронної діяльності, оборони тощо. Також за рахунок бюджетних видатків досягаються компроміси та врегульовуються інтереси всіх верств населення.

Система видатків бюджету являє собою сукупність певних напрямків видатків (програм), їх структура, а також відносини між відповідними органами в процесі планування і виконання видатків, складання звітності та контролю за виконанням видаткової частини бюджету [16]. Організаційна побудова даної системи базується на певних принципах, які встановлюються державою (рис. 1.1).

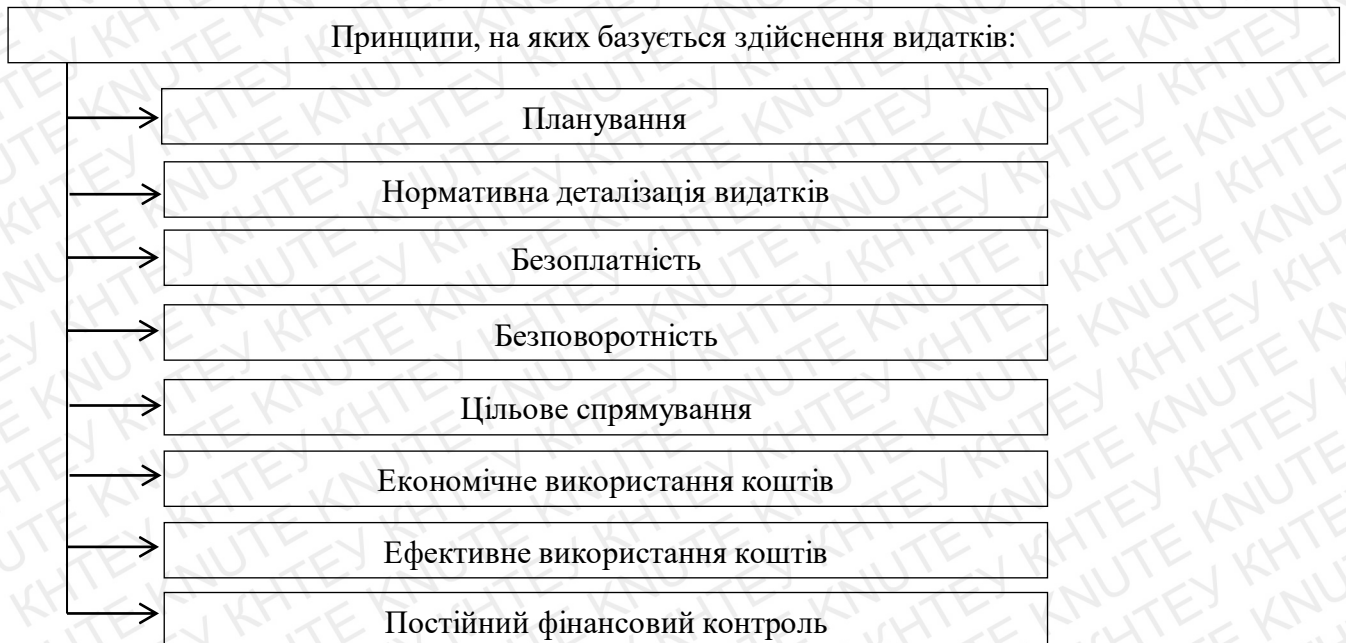

Рис. 1.1. Принципи здійснення видатків державного бюджету

Джерело: розроблено автором на основі опрацьованих джерел.

Принцип планування передбачає визначення оптимального розподілу видатків за окремими групами й галузями згідно з проектом бюджету. Оптимальність розподілу видатків визначається ефективністю використання бюджетних коштів із позицій забезпечення економічного зростання та соціальної гармонії у суспільстві. Принципи безоплатності та безповоротності означають, що

виділення бюджетних коштів проводиться без сплати державі яких-небудь прибутків у вигляді процентів або інших видів оплати асигнувань і ці кошти не потребують обов'язкового відшкодування. Цільове спрямування означає, що державні видатки здійснюються суворо за цільовим призначенням відповідно до напрямів витрачання, передбачених в фінансових планах. Досягненню найбільшої результативності в процесі здійснення державних витрат відповідає такий принцип їх організації, як дотримання режиму економії. Він може бути охарактеризований як система форм і методів послідовної мінімізації витрат відносно кінцевого результату. Цей принцип не завжди пов'язаний із скороченням витрат, але обов'язково передбачає найбільш доцільне їх здійснення.

Рис. 1.2. Класифікація видатків державного бюджету

Джерело: розроблено автором на основі опрацьованих джерел.

З метою з'ясування ролі і значення бюджетних видатків в соціально-економічному житті держави фінансовою теорією і практикою розроблена класифікація бюджетних видатків. Керуючись наказом Міністерства фінансів від 14 січня 2011 року № 11, класифікацію бюджетних видатків можна навести у

такому вигляді (рис. 1.2.) [18]. Однією із найважливіших ознак класифікації є функціональна, яка відображає напрями використання коштів бюджету на виконання конкретних функцій держави.

Таким чином, бюджетні видатки це економічна категорія, що характеризує видатки державного та місцевих бюджетів, їх взаємозв'язок та особливості розподілу. Крім того, бюджетні видатки є відображенням функцій та задач центральних та місцевих органів влади.

Реалії економічного сьогодення потребують використання сукупності виважених форм, методів і принципів перерозподілу видатків між рівнями бюджетної системи з метою посилення ефективності виконання функцій і завдань держави та забезпечення її сталого соціально-економічного розвитку.

1.2. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку

Видатки бюджету впливають на структурні зміни в економіці країни, життя суспільства, потенціал та поліпшення його якості, вирівнювання диспропорцій соціально-економічного розвитку територій. Рівень видатків бюджету повинен відповідати економічним можливостям суспільства, з урахуванням соціально-економічних чинників національного розвитку [41].

У наукових колах поширеною є думка, що саме державні видатки сприяють досягненню цілей економічного зростання та суспільного розвитку. Економічне обґрунтування державного втручання в економіку в умовах неефективного функціонування ринкового механізму, а також процес розподілу ресурсів частково базуються на такому припущенні. Економічне зростання держави певним чином залежить не від обсягів державних витрат, а від їхньої структури, оскільки деякі види цих витрат більш орієнтовані на зростання. До таких, зокрема, належать витрати на:

- розвиток інфраструктури, який сприятиме залученню приватних інвестицій;
- освіту, що забезпечить підвищення рівня кваліфікації трудових ресурсів;
- охорону здоров'я, що сприятиме зростанню продуктивності праці;
- заходи, спрямовані на забезпечення безперерйного функціонування державної інфраструктури;
- забезпечення функціонування адміністративної та правової системи, що створюють умови для злагодженої роботи складного економічного механізму [8, с. 146].

В сучасних умовах ринкових реформувань в Україні виникає потреба у забезпеченні ефективного управління бюджетними видатками. Держава, використовуючи бюджетні видатки через бюджетну систему, не завжди дотримується принципу ефективності управління та використання ресурсів. У цій ситуації, виникає необхідність скорочення деяких видів бюджетних видатків. Для здійснення аналізу державного бюджету визначено критерії ефективності витрачання коштів, які відображені на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Критерії ефективності витрачання бюджетних коштів

Джерело: сформовано автором на основі опрацьованих джерел.

До витрат, що меншою мірою впливають на зростання економіки, належать так звані витрати споживчого характеру – неефективні видатки. У першу чергу, це витрати на підтримку галузей економіки та видатки соціального характеру.

Економічне зростання залежить від обсягу та складу державних видатків, при цьому слід враховувати і їх структурні зміни, оскільки деякі види державних видатків більш зорієнтовані на збільшення обсягів і прискорення темпів зростання ВВП країни. Так, розвиток економічної інфраструктури, який сприяє активізації інвестиційної діяльності, заходи щодо створення ефективних організаційно-економічних механізмів державного регулювання, покращення якості та продуктивності трудового потенціалу за рахунок видатків на освіту, охорону здоров'я, охорону навколишнього природного середовища створюють умови для соціально-економічного розвитку на засадах стійкого економічного зростання. Слід також відмітити, що неефективні видатки, зокрема на соціальне забезпечення, можуть забезпечити соціальну і політичну стабільність, яка є одним із факторів формування умов, необхідних для економічного зростання.

1.3. Формування видатків бюджету у країнах з розвинутою економікою

У розвинутих країнах світу бюджетні видатки мають тенденцію до зростання, що позитивно впливає на темпи росту промислового виробництва. Ще у дев'ятнадцятому столітті зазначена закономірність відмічена німецьким економіст Адольфом Вагнером. Вчений зазначав, що темпи зростання державних видатків у розвинутих країнах випереджають темпи зростання промислового виробництва і сформулював «закон зростаючої державної активності» – бюджетні видатки в країнах, де розвивається економіка, повинні зростати швидше, ніж обсяги виробництва. Вказане спричинено низкою чинників, зокрема: соціально-політичні, оскільки еволюційний розвиток держави та громадянського суспільства потребують суттєвого розширення соціальних функцій держави, зокрема різних видів соціального страхування, пенсійного, медичного забезпечення, освітянських програм, інших видів допомоги; економічні – держава зацікавлена у стимулюванні розвитку науково-технічного прогресу, збільшує

асигнування в науку, інвестиційні проекти, підтримує різні галузі економіки; історичні – щорічні накопичення зобов'язань держави, наприклад по обслуговуванню державного боргу.

Саме державний бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, а завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний рівень життя домашніх господарств.

Бюджетна політика має спрямовуватися не на скорочення бюджетних видатків (будь-якою ціною), а на досягнення таких їхніх обсягів, які достатньою мірою покриваються величиною мобілізованих доходів. За умов значних розривів між видатковою та дохідною частинами бюджету варто запровадити заходи фіскального коригування, націлені на стримування надмірних темпів зростання видатків, перегляд їхньої структури, установлення жорсткішого контролю за здійсненням бюджетних витрат, а також підвищення ефективності витрачання бюджетних ресурсів [6, с. 69].

Аналіз зарубіжного досвіду дає змогу дійти висновку, що зниження рівня доходів бюджетів та потреба у додаткових видатках антикризового характеру призводять до зростання дефіциту бюджетів та значного збільшення обсягів державних боргів.

Таблиця 1.1.

Заходи підвищення ефективності бюджетної політики у сфері видатків деяких країн-членів ОЕСР

Країна	Заходи підвищення ефективності бюджетної політики у сфері видатків
Франція	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення податкового навантаження; – посилення боротьби з шахрайством, ухиленням від сплати податків; – збільшення надходжень до Пенсійного фонду; – підвищення податку на додану вартість; – проведення структурних реформ, які сприяють економічному зростанню та збільшенню рівня зайнятості населення; – скорочення видатків на утримання центрального апарату держави; – впровадження додаткових податків для домашніх господарств та підприємств.
Чехія	<ul style="list-style-type: none"> – скорочення адміністративних витрат; – зростання інвестицій передусім у транспортну інфраструктуру й утеплення будівель.

Країна	Заходи підвищення ефективності бюджетної політики у сфері видатків
Німеччина	Скорочення витрат бюджету на: <ul style="list-style-type: none"> – охорону здоров'я; – соціальну сферу; – захист довкілля.
США	<ul style="list-style-type: none"> – скорочення податкових пільг для великих корпорацій; – збільшення оподаткування заможних верств населення; – пом'якшення податкового навантаження для громадян з низьким рівнем доходу; – зменшення федеральних видатків; – реформа оподаткування й економія витрат на обслуговування державного боргу; – скасування пільг зі сплати внесків на медичне страхування; – збільшення обсягу інвестицій в інфраструктуру.
Великобританія	<ul style="list-style-type: none"> – поступове скорочення державних витрат та позик шляхом скорочення фінансування державних установ для забезпечення економічної стабільності; – реформування пенсійної політики країни через впровадження нової формули, прив'язаної до середньої тривалості життя у країні; – скорочення бюджетного дефіциту за рахунок забезпечення збалансованої податкової політики через посилення контролю за випадками ухилення від сплати податків; – забезпечення контролю за фінансовою дисципліною за рахунок активізації боротьби з шахрайством та помилками у системах соціальних виплат.
Італія	<ul style="list-style-type: none"> – пенсійна реформа, яка передбачає підвищення пенсійного віку для жінок.
Португалія	<ul style="list-style-type: none"> – скорочення видатків на утримання центральних апаратів органів державної влади; – скорочення кількості зайнятих у державному секторі економіки; – підвищення податків на капітал і предмети розкоші; – введення нових податків на фінансові операції.

Джерело: систематизовано автором на основі [14]

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що для вирішення багатьох макроекономічних проблем уряди країн проводять жорстку політику, спрямовану на скорочення видатків бюджету та підвищення податкового навантаження на економіку (табл. 1.1).

Міжнародна практика свідчить, що бюджетні видатки доцільніше перерозподіляти між пріоритетними секторами економіки, тим самим здійснювати фінансове оздоровлення підприємств реального сектору, створювати сприятливі макроекономічні умови для зростання економіки і надходжень до

бюджетів. За допомогою видатків бюджету держава впливає на рівень зайнятості населення, пожвавлення ділової активності, стимулює попит, макроекономічне зростання, регулює цінову політику (рис. 1.4).

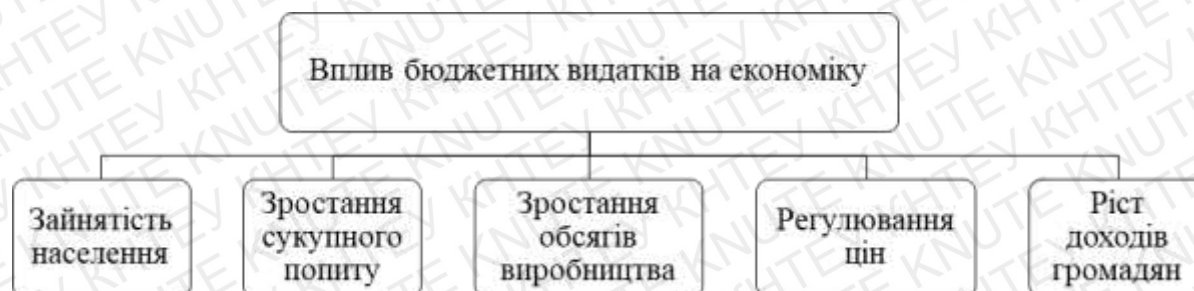

Рис. 1.4. Вплив бюджетних видатків на економіку країни [29]

Для кожної сучасної країни ключовим пріоритетом бюджетних видатків завжди будуть видатки, спрямовані на соціальний захист незахищених верств населення, розвиток соціальної інфраструктури та інвестиції в людський капітал. Саме за цими ознаками формується характеристика видатків «соціального бюджету», який певною мірою відповідає соціальній політиці держави.

Високими ризиками для української економіки під час світової кризи, яка набирає обертів, є падіння промислового виробництва, інфляція, відсутність надходжень до бюджету та значне збільшення позичкового фінансування бюджету, особливо – із зовнішніх джерел. Українцями важливими для України є можливості використання досвіду інших країн.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз видатків бюджету у розрізі функціональної класифікації видатків

Видатки бюджету відображають функції і завдання держави, рівень і напрям суспільного розвитку, взаємозалежність між економікою і фінансами країни, відносини даної країни з іншими країнами. Саме склад і структура видатків бюджету дозволяють зробити висновки та узагальнення з приводу економічного, соціального і політичного стану розвитку на певний час.

Усі видатки держави згруповані відповідно до бюджетної класифікації, яка являє собою єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів [39].

Функціональна класифікація видатків є за своєю суттю групуванням відповідно до функцій, з виконанням яких пов'язані видатки бюджету. Дані функції представлені у вигляді десяти функціональних груп з розподілом кожної на підгрупи. Значення функціональної класифікації полягає у її структурованості та згрупованості. Зокрема, саме за рахунок цієї класифікації можливо чітко прослідкувати найбільш пріоритетні для держави напрями використання бюджетних коштів, зробити висновок щодо сутності актуальної політики, спрогнозувати майбутній розвиток певних галузей та визначити шляхи оптимізації чинної ситуації.

Виходячи з цього, доцільно провести аналіз основних тенденцій видатків бюджету за 2015-2019 рр. (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1.

Динаміка видатків Державного бюджету України за 2015-2019 рр.

Показник	Роки				
	2015	2016	2017	2018	2019
Видатки державного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд. грн.	402,9	489,5	566,9	686,9	814,8
Темп зростання видатків державного бюджету, %	34,48	21,49	15,81	21,17	18,6
Міжбюджетні трансферти, млрд. грн.	174	195,4	272,6	298,9	260,3
Частка міжбюджетних трансфертів у загальній структурі видатків, %	30,2	28,5	32,5	30,3	24,2
Темп зростання міжбюджетних трансфертів, %	33,2	12,3	39,5	9,7	-20,1
Усього видатків	576,9	684,9	839,5	985,9	1075,1

Джерело: розраховано автором на основі [34; 33; 32; 31; 30]

Таким чином, аналізуючи табл. 2.1., бачимо, що у 2019 р. скоротився обсяг міжбюджетних трансфертів на 24,2%, насамперед це пов'язано з реформою децентралізації, яка триває з 2014 р. в Україні. Реформа являє собою передачу повноважень з розподілу та витрачання коштів від державної влади до органів місцевого самоврядування, які зацікавлені в тому, щоб створити сприятливе середовище для розвитку бізнесу та для втілення програм та проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток регіонів.

Разом з тим, простежується стійка тенденція до зростання обсягу державних видатків за аналізований період. З точки зору економічної теорії зростання сукупних державних видатків збільшує споживання та в результаті зумовлює зростання доходів бюджету.

Бюджетна політика, яка реалізується через систему бюджетних механізмів, повинна забезпечувати бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Механізм формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету є важливою складовою бюджетного регулювання для забезпечення всебічного розвитку суспільства [38].

Якщо аналізувати обсяг видатків державного бюджету, то доцільно порівняти його з обсягом доходів за відповідний рік (рис. 2.1).

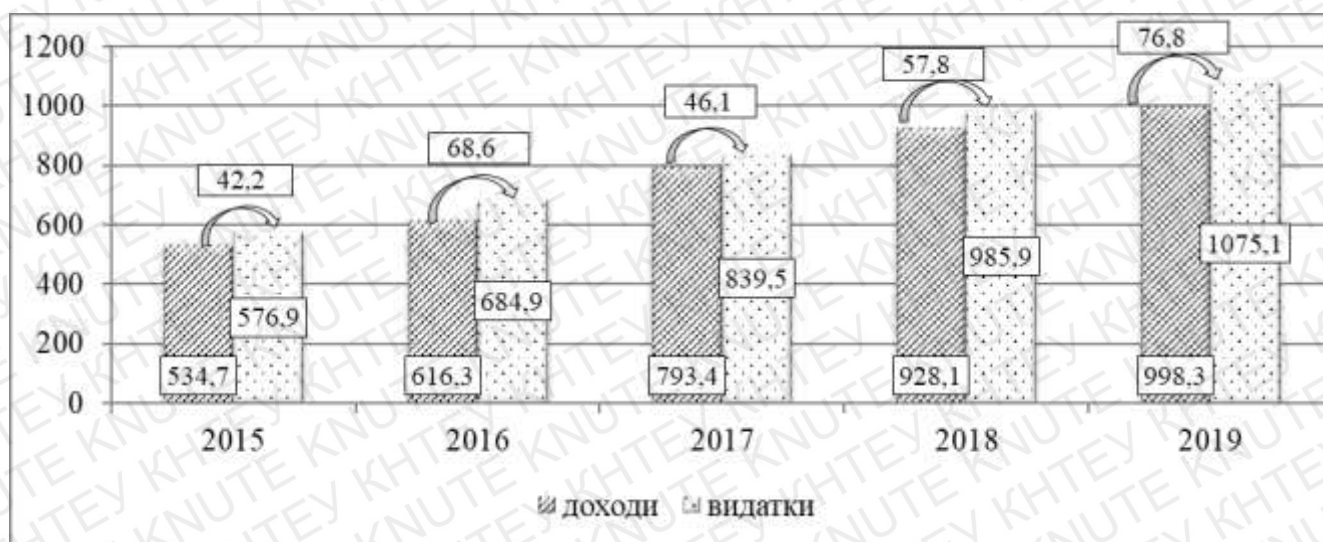

Рис. 2.1. Динаміка фактичних показників доходів та видатків Державного бюджету України у 2015-2019 рр., млрд. грн.

Джерело: сформовано автором на основі [34; 33; 32; 31; 30]

Аналіз динаміки показників доходів та видатків Державного бюджету України дає змогу дійти висновку, що в дослідженому періоді спостерігається тенденція перевищення розміру обсягів видатків державного бюджету над обсягами надходжень. Так, якщо у 2015 р. обсяг видатків перевищував розмір доходів бюджету на 42,2 млрд. грн., то у 2019 р. це перевищення склало 76,8 млрд. грн. Здебільшого такі явища виникають через невиконання планів надходжень до державного бюджету (рис. 2.1).

Для глибшого аналізу та дослідження причин стрімкої динаміки видатків державного бюджету доцільно розглянути його структуру, в розрізі функціональної класифікації (Дод. А).

Як показує аналіз, за досліджуваний період видатки державного бюджету зросли у 2 рази (з 402,9 млрд. грн. до 814,8 млрд. грн.). Протягом останніх років мали тенденцію до збільшення видатки на оборону. Такі значні зміни пов'язані зі зростанням видатків для фінансування заходів із забезпечення обороноздатності держави у зв'язку з проведенням антитерористичної операції на сході України. Також зросли видатки на загальнодержавні функції – в 1,6 разів. Різке збільшення даного виду видатків зумовлено зростанням витрат на проведення виборів та

референдумів та обслуговування державного боргу. Майже без змін залишились такі статті витрат, як освіта та духовний і фізичний розвиток. Варто зазначити, що дані сфери є помітно недофінансованими в нашій країні. Найбільшу частку займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (24-31%) (Дод. А).

З метою більш глибокого розкриття особливостей державних видатків доцільно доповнити дослідження розглядом ролі видатків державного бюджету у соціально-економічному розвитку України. Головною складовою бюджетної політики є формування бюджетних видатків, призначення яких полягає в задоволенні необхідних потреб суспільства у розвитку економіки й соціальної сфери. Оптимальний розподіл та перерозподіл централізованого грошового фонду держави досягається за рахунок проведення ефективної державної політики у сфері видатків.

Рис. 2.2. Видатки бюджету на фінансування програм соціально-економічного розвитку за 2015-2019 рр., %

Джерело: розраховано автором на основі [34; 33; 32; 31; 30; 3]

Важливим завданням бюджетної політики країни є забезпечення збалансованого розвитку суспільних інститутів з метою проведення структурних змін фінансового забезпечення галузей освіти, науки, охорони здоров'я та соціального захисту населення. Видатки державного бюджету на соціально-

економічний розвиток включають кошти, що спрямовуються на фінансування освіти та науки, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення. Динаміку видатків державного бюджету на фінансування програм соціально-економічного розвитку зображено на рис 2.2.

Як свідчать дані рис. 2.2, середнє значення питомої ваги видатків державного бюджету на фінансування зазначених галузей у валовому внутрішньому продукті за період 2015-2019 рр. становить 7,4%, в загальній сумі видатків – 26,1%. Варто зазначити, що в цілому, за період 2015-2019 рр. бюджетні видатки на соціально-економічний розвиток мали тенденцію до зростання в абсолютному значенні.

Зміна структури видатків державного бюджету істотно впливає на зміну соціально-економічних показників країни. Саме зміна зазначеної структури може вплинути на розподіл доходів та використання наявних ресурсів. При збільшенні витрат на соціальні трансферти підвищується загальний рівень доходів населення, а тому й збільшується сукупний попит у країні.

Характеризуючи структуру загальних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні за 2015-2019 рр. слід зауважити, що майже 2/3 всіх видатків системи соціального захисту України спрямовується на осіб пенсійного віку (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Аналіз структури видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в розрізі категорій громадян з державного бюджету у 2015-2019 рр., млрд. грн.

Видатки	Роки					Абсолютне відхилення 2019/2015	Відносне відхилення 2019/2015
	2015	2016	2017	2018	2019		
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	1,3	1,5	2,1	1,7	2,7	1,4	107,7
Соціальний захист пенсіонерів	94,8	142,6	133,5	150,1	182,3	87,5	92,3
Соціальний захист ветеранів війни та праці	0,9	1,3	1,5	1,4	1,4	0,5	55,6
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	0,03	0,04	0,1	0,1	0,1	0,1	233,3

Продовження табл. 2.2

Видатки	Роки					Абсолютне відхилення 2019/2015	Відносне відхилення 2019/2015
	2015	2016	2017	2018	2019		
Соціальний захист безробітних	0,1	0,04	-	-	-	-	-
Допомога у вирішенні житлового питання	1,4	1,4	1,6	3,8	25,5	24,1	1 721,4
Соціальний захист інших категорій населення	5,1	5,1	5,6	6,2	6,2	1,1	21,6
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,01	50
Всього	103,7	152	144,5	163,9	218,6	114,9	110,8

Джерело: розраховано автором на основі [34; 33; 32; 31; 30].

Як можна спостерігати з табл. 2.2, особливо стрімке зростання видатків на соціальний захист спостерігалось у 2019 р. – на 54,7 млрд. грн. (таке зростання пов'язано зі збільшенням видатків бюджету на пенсійні виплати та соціальні допомоги), водночас спостерігається зменшення видатків у 2017 році, порівняно з 2016 роком на 7,5 млрд. грн. У 2017 р. частка видатків на соціальний захист пенсіонерів становить 92,4%. Видатки на соціальний захист на випадок непрацездатності складають незначну частку, у розмірі близько 0,8-2,1%. Проте бачимо тенденцію до збільшення фінансування непрацездатних громадян, як однієї з незахищених верств населення. Варто зупинитись на допомозі у вирішенні житлового питання. Показник значно збільшився у 2019 році (24,1 млрд. грн.) у порівнянні з 2015 роком, що свідчить про позитивну тенденцію у допомозі держави у вирішенні житлового питання.

В Україні у видатках на соціальну сферу видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення завжди займали провідне місце, а бюджет країни був одним з основних джерел фінансування системи соціального захисту.

Особливої уваги щодо доцільності та ефективності витрачання бюджетних коштів як з боку урядовців, так і фахівців потребують видатки державного бюджету на економічну діяльність. Забезпечення розвитку національної

економіки та створення для цього відповідних умов – одна із функцій держави. Спрямування коштів на формування ринкового середовища, управління економікою, підтримку пріоритетних, базових та малорентабельних галузей (наприклад, у сільському господарстві – сприяння розвитку тваринництва, в енергетиці – підтримка вуглевидобувних підприємств та реформування державного сектора вугільної промисловості, у транспорті – розвиток і утримання автомобільних доріг і т. д.) здійснюється як з державного, так і з місцевих бюджетів.

Розглянемо видатки державного бюджету на розвиток економіки за 2015-2019 роки (рис. 2.3).

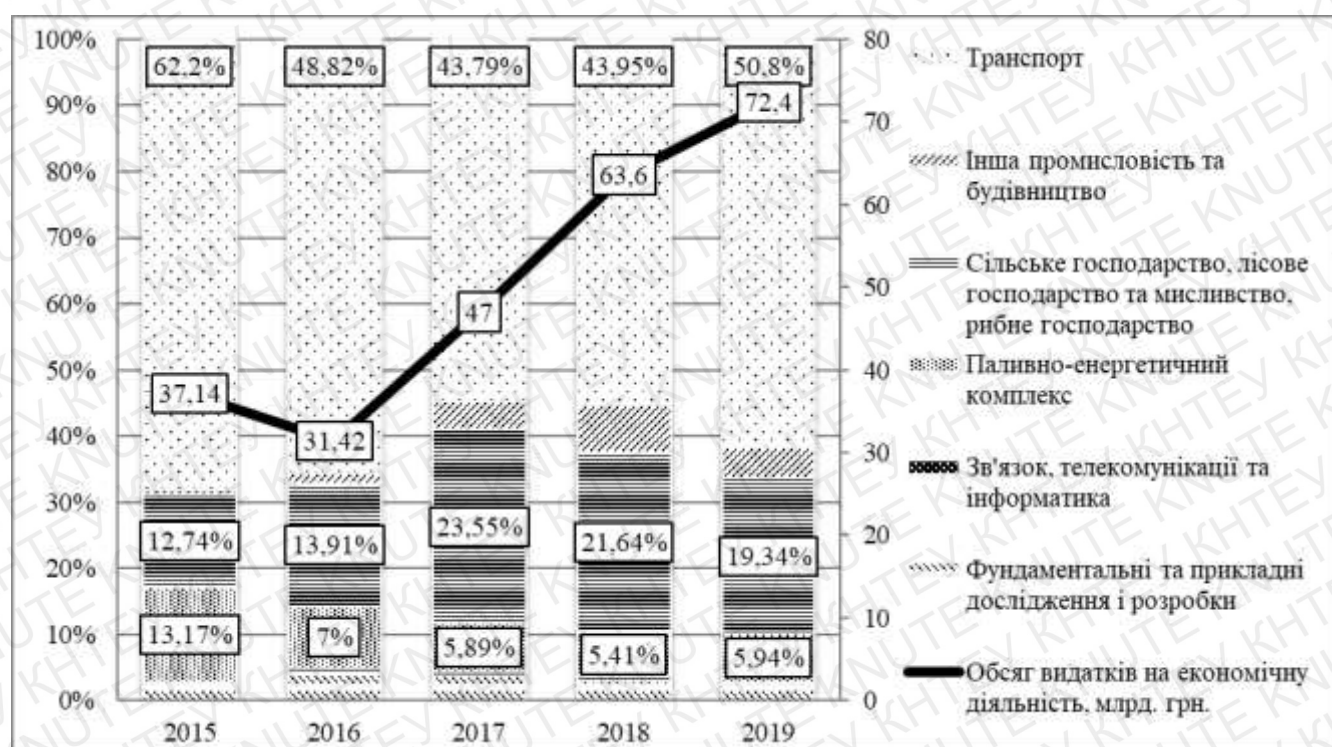

Рис. 2.3. Динаміка обсягу та структури видатків державного бюджету на економічну діяльність у 2015-2019 рр., %

Джерело: сформовано автором на основі [34; 33; 32; 31; 30]

Як бачимо з рис. 2.3, за аналізований період обсяг видатків на економічну діяльність має тенденцію до зростання (на 95% у 2019 році порівняно з 2015 роком), однак частка даних видатків в загальних видатках держбюджету за останні 5 років не змінилась і складає всього 9%. В 2016 році видатки

Держбюджету на розвиток економіки складають лише 4,6% усіх видатків держбюджету, а з 2017 року – почали зростати.

Попри зростання обсягу видатків на економічну діяльність, національна економіка зазнає спаду, що свідчить про необхідність ефективнішого розподілу бюджетних видатків. Зокрема, частка бюджетного фінансування фундаментальних та прикладних досліджень і розробок в галузях економіки є незначною в структурі видатків на економічну діяльність, хоча їх значення є вирішальним у процесі побудови конкурентоспроможної економіки.

На фінансування тієї чи іншої галузі економіки в Україні має вплив пріоритетність, сезонний фактор та наявність коштів в бюджеті. Тому надзвичайно актуальним є правильний вибір галузей економіки, які в першу чергу потребують відповідної фінансової підтримки, та які забезпечують зростання ВВП в державі.

Отже, в сучасних умовах використання державних видатків як стимулу для забезпечення подальшого розвитку національної економіки можливе за умови оптимізації складу та структури видатків за окремими напрямками фінансування, а також використання дієвих механізмів формування доходів держави як джерела покриття відповідних видатків.

Огляд видатків окремо за їх функціональною класифікацією в динаміці дозволить охопити всі аспекти видаткової політики держави. Так, можна оцінити: пріоритетні напрями фінансування окремо за рівнями бюджетів і можливу їх зміну (освіта, оборона, медицина, соціальний захист тощо).

2.2. Аналіз видатків бюджету у розрізі відомчої класифікації видатків

Відомча класифікація дозволяє здійснити повний контроль і економічний аналіз видатків. ДКСУ за допомогою ведення реєстру всіх одержувачів коштів та розпорядників бюджетних коштів показує якому відомству, міністерству спрямовуються кошти. Відповідно до єдиного реєстру розпорядників бюджетних коштів та одержувачів головні розпорядники коштів визначають мережу

розпорядників коштів нижчого рівня та одержувачів коштів. Розпорядниками бюджетних коштів вважаються комітети, адміністрації, міністерства, комісії, університети, служби, які одержують бюджетні асигнування і мають право на взяття бюджетних зобов'язань. Для Державного бюджету відомча класифікація затверджується Міністерством фінансів України відповідно до закону про державний бюджет, для місцевих бюджетів – керівниками місцевих фінансових органів відповідно до рішення про місцевий бюджет.

Аналіз відомчої класифікації видатків дозволяє оцінити виконання Державного бюджету України в розрізі головних розпорядників бюджетних коштів. Як видно з додатку Б, відбувся чималий ріст фінансування органів державної влади. Темпи росту видатків органів державної влади досить варіюються між собою. Якщо видатки Міністерства економічного розвитку України збільшилися у 2019 р. на 113,3% порівняно з 2018 р., то Міністерства фінансів України показує негативну динаміку, видатки зменшилися на 27,4% у 2019 р., порівняно з 2016 р.

Значне збільшення фінансування Міністерства економічного розвитку та торгівлі в першу чергу пов'язане з реорганізацією деяких міністерств. Відповідно до постанови № 829, яку було прийнято на урядовому засіданні 2 вересня 2019 р., уряд оптимізував систему центральних органів виконавчої влади [7]. Було прийнято рішення реорганізувати Міністерство аграрної політики та продовольства, тепер його приєднано до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, також Міністерство енергетики та вугільної промисловості було приєднано до Міністерства енергетики та захисту довкілля. Процес реорганізації та створення нових міністерств непростий і тривалий, а також вимагає додаткових витрат, які важко спрогнозувати.

Аналізуючи динаміку видатків з 2015 року, можна стверджувати, що відбувається різке зменшення фінансування Міністерства інфраструктури – зменшення на 52,8%. В той же час, фінансування Державної фіскальної служби взагалі припинилось починаючи з 2016 року (див. дод. Б).

Показники видатків Держбюджету України на 2020 рік свідчать про те, що першочерговими пріоритетами, визначено вирішення соціальних питань, оборонної сфери, охорони здоров'я, внутрішніх справ та питань освіти (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Структура планових показників видатків за відомчою класифікацією на 2020 р., млрд. грн.

Джерело: сформовано автором на основі [20]

Таким чином, проаналізувавши видатки державного бюджету на міністерства на 2020 р. бачимо, що об'єднання деяких міністерств, попри очікування про скорочення видатків, вочевидь, призвело до їх зростання. Так, на Міністерство енергетики і захисту довкілля спрямовується 16,1 млрд. грн., у той час як 2019 року сукупні видатки відповідних міністерств могли б скласти близько 12 млрд. грн. – на Міністерство енергетики спрямовувалось лише 3,7 млрд. грн., а Міністерство екології – 8,3 млрд. грн. Те саме стосується і злиття Міністерства молоді та спорту з Міністерством культури у Міністерство культури, молоді та спорту, адже 2020 року на його потреби планується витратити близько 15,1 млрд. грн., в той час як 2019 року видатки обох міністерств спільно склали близько 9,7 млрд. грн. Також бюджет не передбачає фінансування діяльності Міністерства інформаційної політики, на діяльність якого 2019 року

передбачалося 545,6 млн. грн., а на новостворене Міністерство цифрової трансформації 2020 року планується спрямувати близько 153,5 млн. грн. бюджетних коштів.

Існуюча в Україні модель виконавчої влади є складним суперечливим явищем із багатьма бюрократичними деформаціями, недоліками, слабкими сторонами. Проведення адміністративної реформи, метою якої є побудова ефективної моделі врядування на загальнодержавному та регіональному рівнях, стала на сьогодні одним із короткострокових пріоритетів держави. Її реалізація серед іншого має оптимізувати систему органів виконавчої влади.

Аналіз сучасного стану видатків державного бюджету за відомствами переконливо свідчить про наявні проблеми та необхідність суттєвого реформування органів виконавчої влади в Україні. Позитивні результати ще не набули тієї критичної маси, яка б дала змогу досягти якісного, ефективного та результативного перелому у функціонуванні системи державного управління, більш повного забезпечення потреб громадян, значного підвищення їх життєвого рівня. Недостатнє правове забезпечення, законодавча невизначеність щодо відповідальності органів державної влади та їх посадових осіб, відсутність механізму взаємодії та колективної роботи, відсутність ефективних управлінських інноваційних технологій, недостатнє фінансове забезпечення, слабка інформованість населення – це ще не весь перелік проблем, що заважають створити ефективне державне управління.

Реформування державного управління має перетворювати систему центральних органів виконавчої влади на керований механізм із чітким розподілом повноважень та відповідальності, оптимізований за змістом і переліком державних функцій, кількістю державних службовців і зорієнтований на задоволення потреб суспільства. Саме такий необхідний інструментарій має застосовуватися за призначенням і на довгострокову перспективу. Він здатний підвищити ефективність державного управління та суттєво зменшити використання коштів державного бюджету на утримання державного апарату.

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

3.1. Інституційні засади розвитку системи планування видатків бюджету

В період трансформаційних перетворень в економіці ефективне використання видатків бюджету забезпечує макроекономічну рівновагу, створює сприятливі умови для підтримки стратегічних галузей економіки та соціальної сфери. В сучасних реаліях поглиблення теоретико-методологічних засад формування видатків бюджету є важливою умовою взаємозв'язку фінансового регулювання із динамікою соціально-економічного розвитку.

В системі заходів направлених на успішну реалізацію економічних і соціальних завдань в умовах переходу до ринкових відносин, важливе місце займає бюджетне планування. Воно являється серцевиною всієї фінансової роботи в державі. Бюджетне планування охоплює систему заходів, які проводить держава по планомірному плануванню і використанню централізованого фонду грошових коштів. Воно включає в себе процеси складання, розгляду і затвердження бюджету. Бюджетне планування відображає процес створення, розподілу і використання частини валового внутрішнього продукту, що централізується державою [17].

Останніми роками здійснено вагомі заходи щодо посилення обґрунтованості планування видаткової частини бюджету, її впливу на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства. Важливим є визначення основних напрямів бюджетних видатків з метою забезпечення стратегічної спрямованості розвитку економіки. Планування бюджетних

показників має ґрунтуватися на агрегованих показниках економічного та соціального розвитку. У процесі бюджетного прогнозування належить брати до уваги показники, які характеризують динаміку стану економіки з урахуванням впливу зовнішніх чинників, визначати взаємний вплив фінансово-бюджетних і соціально-економічних показників, оптимізувати розподіл та оцінити ефективність використання бюджетних ресурсів у коротко- і середньостроковій перспективі для вирішення питань забезпечення обмеженими бюджетними ресурсами пріоритетних напрямів розвитку економіки та соціальної сфери [15].

Якісний рівень прогнозування видатків бюджету є важливим інструментом забезпечення довгострокової макроекономічної та соціальної стабільності в державі, адже визначає пріоритетні цілі та обґрунтовує ефективні напрями використання бюджетних коштів у майбутньому.

Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку держави та регіонів, підвищенням обґрунтованості планування бюджету, його впливу на економічне зростання та соціальний розвиток. Для найбільш ефективного розподілу бюджетних ресурсів здійснюється подальше удосконалення планування і виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу, насамперед, як складової системи перспективного бюджетного прогнозування та планування. З метою посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення встановлених цілей, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків доцільним є впровадження стратегічного планування в практику роботи головних розпорядників бюджетних коштів та складання ними належних планів діяльності на поточний і наступні три бюджетні періоди, орієнтовані на результат [21].

Здійснюючи свою регулятивну функцію, яка направлена на піднесення економіки, суспільне виробництво, створення необхідного середовища для розвитку особистості, держава значною мірою впливає на обсяги видатків бюджетів, на їх розподіл і використання, направлений на досягнення високих

результатів та якісного виконання відповідних завдань. Інституційні перетворення в країні вимагають нових підходів до розподілу державних ресурсів та їх ефективного використання, адже за допомогою видатків бюджету держава може змінювати структуру виробництва, впливати на результати господарювання суб'єктів економіки, здійснювати соціальні перетворення. В цілому на даний час сформовано законодавче підґрунтя для забезпечення достатньо дієвого функціонування бюджетної системи країни, управління видатками бюджету набирає ознак збалансованості через систему прогнозування, планування та контролю виконання і результативності бюджетних програм. Протягом останніх років було прийнято низки програмних документів, які направлені на вдосконалення бюджетної системи, розвитку відповідних інституційних засад, підвищення ефективності державних видатків та визначення пріоритетних державних цільових програм та державних інвестиційних проектів (дод. В).

Проаналізувавши дод. В, можна стверджувати, що реалізація державних інвестиційних проектів здійснюватиметься у пріоритетних сферах, зокрема, у соціально-культурній, сфері охорони здоров'я, паливно-енергетичній сфері, видобувній та обробній промисловості, мінерально-сировинній базі, сфері охорони навколишнього середовища, транспортній та у сфері надання органами влади послуг населенню.

На рівень державних видатків мають вплив фінансові можливості держави та її бюджетна політика, основні тенденції трансфертної політики, економічні та соціальні проблеми та низка інших факторів. Проте на темпи зростання економіки позитивно впливає не тільки обсяг державних видатків, але й структура, яка значною мірою повинна адаптуватися до першочергових завдань та цілей на даному етапі суспільного розвитку. Оптимальне співвідношення між складовими видаткової частини бюджету визначається особливостями соціально-економічної моделі, що реалізується. Найвагомішими напрямками спрямування видатків Державного бюджету України упродовж останніх років виступають: трансферти місцевим бюджетам, обслуговування державного боргу, а також поточні видатки.

В умовах кризи нарощування капітальних видатків необхідне для вирішення пріоритетних завдань стабілізації економіки. Динаміку капітальних та поточних видатків державного бюджету за останні п'ять років показано на рис. 3.1.

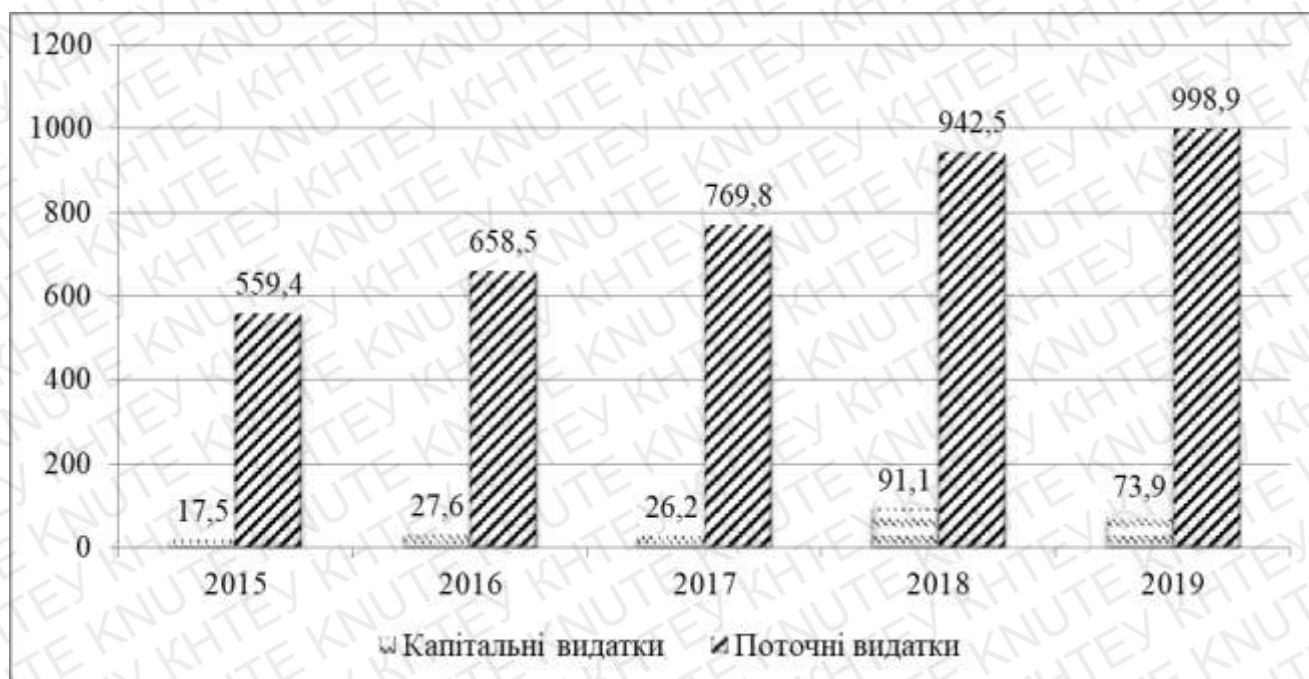

Рис. 3.1. Динаміка видатків державного бюджету за економічною класифікацією за 2015-2019 рр., млрд. грн.

Джерело: розроблено автором на основі [4].

Як бачимо, з рис. 3.1, збільшився обсяг капітальних видатків за результатами 2018 р., коли їхня питома частка становила 9,7% проти 3,4% у 2017 р. Проте, уже у 2019 р. знову спостерігається спад обсягу та питомої частки капітальних видатків у державному бюджеті – до 8,1% при загальному зростанні обсягу державного бюджету на 10,2%. Це негативна тенденція, оскільки основна регулююча роль видатків бюджету полягає у перерозподілі валового внутрішнього продукту між сферами економічної діяльності, адміністративними одиницями країни, соціальними групами населення для забезпечення соціально-економічного розвитку та підвищення добробуту населення. В умовах економічного спаду державна політика в сфері бюджетних видатків повинна зосередитись на підтримці бюджетних ресурсів на постійному рівні та можливості їх збільшення.

Схвалена Кабінетом Міністрів України у лютому 2017 року Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки передбачала побудову сучасної та ефективної системи управління державними фінансами, здатної надавати якісні державні послуги – від запровадження на початку реформи державного стратегічного та середньострокового бюджетного планування до зміцнення на етапі її завершення управлінської відповідальності та формування ефективної структури внутрішнього контролю і нагляду за його здійсненням та управління ризиками. На протязі 2017-2019 років реалізація завдань, визначених реформою, сприяла удосконаленню порядку формування і виконання державного бюджету, бюджетної класифікації та результативності бюджетних програм, підвищенню прозорості бюджетного процесу та його відповідності встановленим стратегічним завданням і пріоритетам розвитку держави.

Як бачимо, видатки бюджету – це дієвий інструмент розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави, його використання за принципом пріоритетності та цільового призначення для забезпечення економічного зростання та покращення суспільного добробуту. Особливого змісту набирає оптимальна структура видатків для досягнення результативності бюджетних програм та забезпечення економічної стійкості держави.

3.2. Середньострокове планування видатків державного бюджету

Бюджетна політика, як сукупність економічних та адміністративних державних заходів, передбачає визначення цілей і завдань в сфері державних фінансів, вибір напрямку використання державних ресурсів та управління ними, а також визначає шляхи реалізації загальнодержавної стратегії розвитку економіки в середньо- та довгостроковій перспективі з урахуванням принципів послідовності та передбачуваності. Відповідно до засад соціально-економічного

розвитку суспільства держава визначає конкретні форми, методи і види організації бюджетних відносин.

Середньострокове бюджетне планування (СБП) – це підхід до планування та управління державними фінансами, який розширяє горизонт для формування бюджетної політики на три-п'ять років і дозволяє планувати та прогнозувати бюджетні доходи та видатки, необхідні для реалізації стратегічних цілей бюджетної політики держави у середньостроковій перспективі [36].

В більшості розвинених країн світу вже багато років застосовується бюджетне планування на середньострокову перспективу. Середньостроковий бюджетний план є інструментом для вирішення таких важливих проблем:

- сприяння досягненню вищого рівня стабільності і передбачуваності економічної ситуації в країні;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів та посилення фінансової дисципліни;
- посилення прозорості та відкритості витрачання бюджетних коштів;
- сприяння розвитку інноваційного потенціалу та інвестиційної привабливості країни.

Основні нормативно-правові акти, що регулюють процес планування і прогнозування в Україні:

- Бюджетний кодекс України;
- Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»;
- Постанова КМУ «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету»;
- Закон України «Про державні цільові програми»;
- Постанова КМУ «Про схвалення прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на три наступні роки».

З 11 січня 2019 року відповідно до Закону України від 06.12.2018 № 2646 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження

середньострокового бюджетного планування» набрали чинності зміни, зокрема до ч.8 ст. 20 Бюджетного Кодексу України, згідно з якими головний розпорядник бюджетних коштів розробляє і протягом 45 днів з дня набрання чинності законом про державний бюджет затверджує за погодженням з Міністерством фінансів паспорт бюджетної програми. До цього часу паспорт бюджетної програми затверджувався головним розпорядником бюджетних коштів спільно з Міністерством фінансів. Проте, і дотепер вимоги щодо підготовки окремих стратегічних та бюджетних документів, їх строків та якості не завжди дотримуються.

Формування бюджетної політики на середньострокову перспективу визначається наявністю та можливостями реалізації низки документів, серед яких: стратегічні документи (програми дій уряду, коаліційні угоди тощо), Бюджетна декларація, проект закону про Державний бюджет України на відповідний рік, Звіт про виконання Державного бюджету України, звіти головних розпорядників бюджетних коштів.

В Україні запроваджені в минулі роки в законодавстві підходи щодо застосування програмно-цільового методу та середньострокового бюджетного планування на практиці обмежуються низкою суб'єктивних та об'єктивних факторів, серед яких відсутність чіткого дотримання законодавчих вимог та часта зміна деяких пріоритетів розвитку держави.

Відсутність на сьогоднішній день методологічної та нормативно-правової бази для здійснення середньострокового бюджетного планування і вироблення бюджетної політики на перспективу негативно впливає на стан всієї системи планування через недостатнє врахування фінансових ресурсів.

Середньострокове бюджетне планування – дієвий інструмент управління державними фінансами, який координує шляхи проведення державної соціальної та економічної політики в напрямку досягнення конкретних цілей. Новації планування покликані полегшити бюджетний процес та підвищити результативність податково-бюджетної політики.

Рис. 3.2. Іновачії середньострокового планування видатків Державного бюджету України

Для досягнення будь-якої стратегічної мети необхідно витратити кілька років та достатню суму коштів, проте значна частина їх використовується на вже існуючі програми. Запровадження середньострокового бюджетного планування дозволяє повністю реалізувати бюджетні програми, незалежно від бюджетного року, завдяки послідовній податково-бюджетній політиці (починається бюджетний процес з уточнення показників першого року середньострокового плану, який береться за основу для розробки бюджету на наступний рік) та визначення на перспективу основних пріоритетів та цілей. Дотримання бюджетних правил у процесі бюджетного планування на середньострокову перспективу дозволить ефективно досягати поставлених цілей державної політики та забезпечувати поступовий прогрес у розвитку економіки.

Планування бюджету на три роки вперед дозволить реалізовувати системні реформи, а також підвищить ступінь відповідальності розпорядників бюджету за ефективність своєї роботи.

Замість однорічних Основних напрямів бюджетної політики запроваджується середньострокова Бюджетна декларація – документ

стратегічного планування, який визначає бюджетну політику на наступні три роки. А на місцевому рівні інструментом середньострокового бюджетного планування стануть трирічні місцеві фінансові плани.

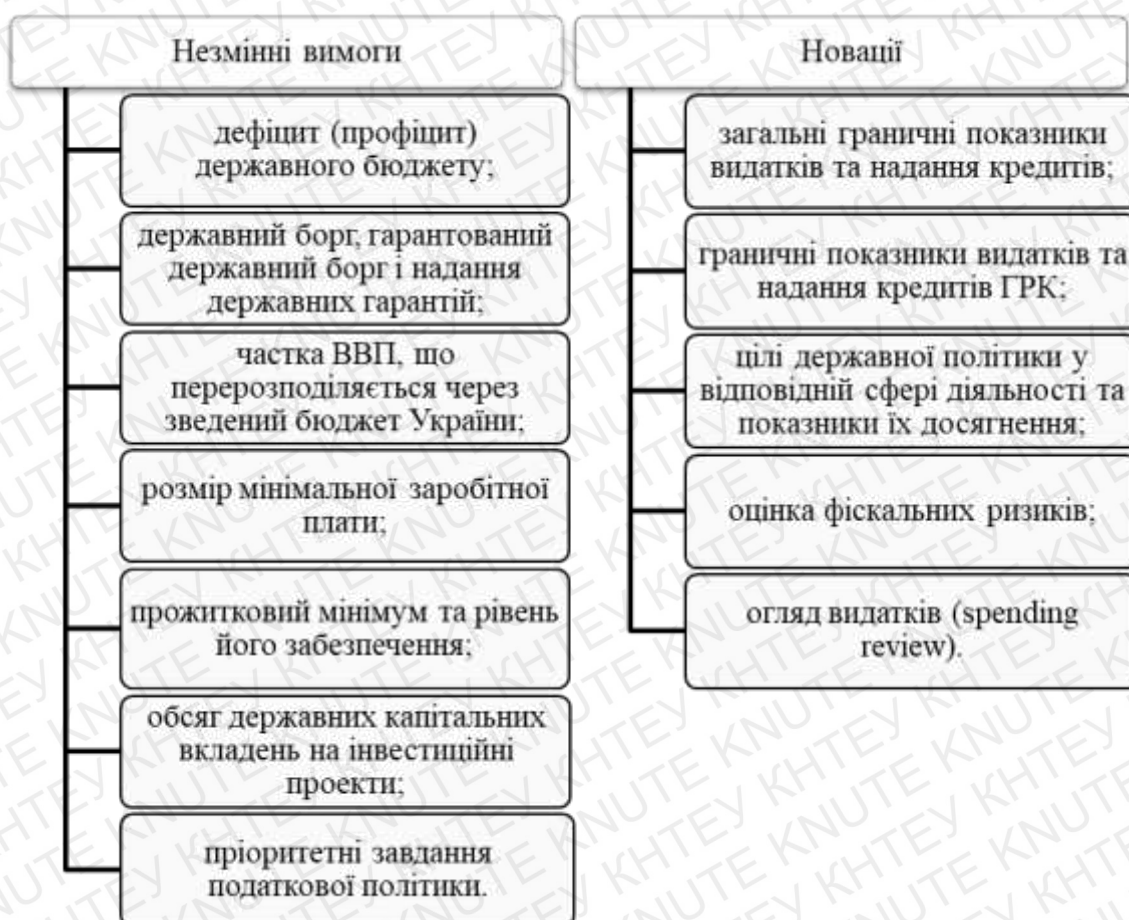

Рис. 3.3. Зміст бюджетної декларації

На рис. 3.3. зображено зміст бюджетної декларації. Однією з новацій бюджетної декларації є огляд видатків (spending review) як сучасний інструмент бюджетного аналізу, що спрямований на оцінку ефективності заходів державної політики у відповідній сфері та визначення ефективності використання бюджетних коштів. Мета цієї оцінки – виявити неефективні або неактуальні видатки та підвищити ефективність галузевих політик. Досвід інших країн свідчить, що проведення такої оцінки дозволяє суттєво підвищити якість державних послуг та ефективність управління бюджетними коштами.

Таблиця 3.1.

Переваги та недоліки середньострокового бюджетного планування

Переваги	Недоліки
1. Базується на чітко сформульованих цілях і пріоритетах бюджетної політики.	1. Надмірне покладання на оцінки майбутніх показників під час формування бюджету, що може привести до негнучкості у фіскальній політиці.
2. Дає оцінку відповідності поточної політики та її майбутнього впровадження фіскальній стратегії держави.	2. Оптимістичні проектування багаторічного бюджету, які можуть бути використані як виправдання для необґрунтованих програм витрачання державних коштів.
3. Надає бюджетному процесу риси безперервності й наступності.	3. Багаторічне бюджетування може бути складним і адміністративно затратним інструментом.
4. Покращує ефективність розподілу державних ресурсів, підвищуючи прозорість і підзвітність у бюджетному процесі й забезпечуючи механізм систематичного перегляду бюджетних зобов'язань і пріоритетів витрачання бюджетних коштів.	
5. Може слугувати своєрідним механізмом підвищення взаємодії між різними державними установами, заохочуючи галузеві міністерства до вищого рівня залученості у бюджетний процес.	

Джерело: сформовано автором на основі [9]

Розробка прогнозних бюджетних показників на довгострокову перспективу на основі діючих нормативно-правових актів, бюджетної стратегії з урахуванням незмінності законодавчої бази та циклічності економічного розвитку сприятиме підвищенню керованості бюджетного процесу. Від виваженості та своєчасності прийняття зазначених рішень залежить рівень ефективності бюджетної політики та функціонування бюджетної системи в цілому.

Отже, впровадження середньострокового планування державних видатків в Україні є необхідним та своєчасним кроком, який в умовах обмеженості державних фінансів створить умови для підвищення ефективності їх використання та підтримання стабільного економічного розвитку.

3.3. Розвиток програмно-цільового методу планування видатків бюджету

Прозорість та зрозумілість державної бюджетної політики в сучасних умовах може бути забезпечена шляхом підвищення ефективності планування та використання державних коштів.

Дієвим підходом до бюджетного планування є програмно-цільовий метод, який ґрунтується на раціональному управлінні бюджетними коштами та спрямований на вирішення соціально-економічних питань, що стоять перед суспільством на певному етапі його розвитку. Формування бюджету за програмно-цільовим методом дозволяє визначити бюджетні показники на основі планування відповідних суспільно значущих досягнень на рівні держави, адміністративно-територіальних одиниць, відповідних галузей економіки та соціальної сфери, забезпечити розробку взаємопов'язаних заходів щодо їх досягнення у встановлені терміни. Програмно-цільовий метод планування видатків є інструментом середньострокового бюджетного планування, за допомогою якого забезпечується формування структури видатків на перспективу за пріоритетами, що відповідають стратегічним цілям держави з метою реалізації завдань соціального та економічного розвитку країни [11].

До особливих складових ПЦМ належать:

- Бюджетні програми. Бюджетна програма – це сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій (стаття 2 Кодексу). Бюджетні програми визначаються головними розпорядниками бюджетних коштів. Типові переліки бюджетних програм у розрізі галузей бюджетної сфери затверджені спільними наказами Міністерства фінансів України та галузевих міністерств.
- Відповідальні виконавці – визначаються головним розпорядником бюджетних коштів за погодженням з місцевим фінансовим органом. Відповідальні виконавці забезпечують цільове та ефективне використання

бюджетних коштів протягом усього терміну реалізації відповідних бюджетних програм у межах визначених бюджетних призначень.

– Паспорти бюджетних програм – це документи, що визначають мету, завдання, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого рішенням про місцевий бюджет. Паспорти бюджетних програм розробляються головними розпорядниками коштів, які забезпечують своєчасність їх затвердження, відповідають за достовірність і повноту інформації, що в них міститься, та складають звіти про їх виконання.

– Результативні показники, які використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми. Результативні показники включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми.

У вітчизняній практиці використовують чотири групи результативних показників, а саме:

- показники витрат – це показники, що визначають обсяги та структуру ресурсів, які забезпечують виконання бюджетної програми та характеризують структуру витрат бюджетної програми;
- показники продукту використовуються для оцінки досягнення поставленої мети. Показниками продукту є, зокрема, обсяг виробленої продукції, наданих послуг чи виконаних робіт на виконання бюджетної програми, кількість користувачів товарів (робіт, послуг) тощо;
- показники ефективності – залежно від завдань, виконання яких забезпечує реалізацію бюджетної програми, можуть визначатись як витрати ресурсів на одиницю показника продукту (економність), відношення максимальної кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до визначеного обсягу фінансових ресурсів (продуктивність), досягнення визначеного результату (результативність);

- показники якості – є сукупністю властивостей, які характеризують досягнуті результати якості створеного продукту, що задовольняють споживача відповідно до їх призначення, та відображають послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у наданні послуг (виробленні товарів, виконанні робіт) споживачам за рахунок коштів бюджетної програми.

Модель реалізації бюджетного процесу за програмно-цільовим методом можна описати за схемою, представленою на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Модель бюджетного процесу за програмно-цільовим методом [12].

В умовах обмеженості бюджетних ресурсів застосування програмно-цільового методу планування займає центральне місце серед інших методів завдяки можливості визначення основних пріоритетів економічного і соціального розвитку та забезпечення чіткого цільового спрямування бюджетних видатків на їх реалізацію.

При цьому важливо враховувати, що саме по собі бюджетування за ПЦМ не вирішує питання оптимального розподілу бюджетних ресурсів між пріоритетними напрямками, воно лише створює для цього сприятливі умови, змінюючи фокус бюджетних дебатів – переносячи акцент з «розподілу ресурсів» на досягнення кінцевих результатів, на які ці ресурси виділяються. Оптимізація ж бюджетних витрат з метою досягнення максимальних соціально-значущих результатів вимагає попереднього вирішення питань політичного характеру, визначення

пріоритетних цілей і завдань економічної політики, як поточних, так і на віддалену перспективу [39].

Виходячи з сутності програмно-цільового методу формування бюджету, що полягає в зосередженні уваги спершу на результатах, яких необхідно досягти, а вже потім на ресурсах, які необхідні для отримання цих результатів, подальшого удосконалення потребує насамперед система критеріїв оцінки й аналізу бюджетних програм щодо досягнення запланованих результатів, рівня їх ефективності та якості. Саме тому бюджетна програма має бути обґрунтована, виходячи із завдань довгострокової стратегії розвитку та виступає інструментом досягнення її цілей. Програма має довгостроковий характер та поєднує якісне державне управління та ефективне використання бюджетних видатків з метою досягнення визначеної мети. Визначення граничного значення рівня ефективності програми дасть можливість зменшити спрямування бюджетних коштів на неефективні для суспільного розвитку програми або припинити їх виконання. Головним плановим документом, що виступає основою для складання проекту бюджету, є бюджетний запит.

Планування видатків бюджету за програмно-цільовим методом передбачає здійснення кожним головним розпорядником бюджетних коштів на стадії розробки бюджетного запиту та підготовки пропозицій до проектів бюджету низки відповідних дій щодо найбільшої оптимізації видатків, у тому числі і шляхом скорочення кількості бюджетних програм та концентрації ресурсів на основних напрямках діяльності шляхом ретельного аналізу та відбору саме тих бюджетних програм, які забезпечать досягнення визначених стратегічних цілей; включення пріоритетних та ефективних видатків, зокрема тих, які стосуються виконання основних функцій і завдань відповідного головного розпорядника, з урахуванням інформації про виконання паспортів бюджетних програм за попередні бюджетні роки [27].

Необхідним є забезпечення розвитку методологічних підходів до проведення обґрунтованої оцінки проекту бюджету обумовлено необхідністю здійснення якісного аналізу бюджетних показників у процесі їх планування,

затвердження, виконання та звітування. Доцільним є розробка методології визначення найважливіших бюджетних програм з точки зору загальноекономічного зростання і найефективніших програм з метою забезпечення оптимального розподілу бюджетних асигнувань [40].

Важливим є створення ефективної системи стратегічного прогнозування та середньострокового бюджетного планування з метою використання переваг методу щодо можливості оптимально розподілити бюджетні видатки та оцінити на стадії планування відповідність результату запланованим стратегічним цілям розвитку. Роль видатків державного бюджету визначається величинами валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через них. Склад видатків бюджету залежить від завдань, що вирішується суспільством на певному етапі розвитку. Забезпечуючи перерозподіл валового внутрішнього продукту через бюджетну систему, держава змінює структуру суспільного виробництва, здійснює соціально-економічні реформи [13].

Ступінь досягнення поставлених цілей встановлюється через оцінку виконаних бюджетних програм, перевірку кінцевих результатів, ефективності використання коштів та визначення досягнутого ефекту в соціальному плані. Використання програмно-цільового методу передбачає, що при визначенні видатків на бюджетну програму на плановий період кожен розпорядник повинен оцінювати необхідні наявні бюджетні ресурси для її виконання з метою досягнення очікуваного соціально-економічного результату у плановому періоді.

Результативні показники бюджетних програм дають можливість порівняти поточні досягнення з минулими результатами, встановити зв'язок між стратегічними планами та їх реалізацією, між затраченими ресурсами та досягнутими результатами.

При програмно-цільовому методі формування бюджету відомча класифікація видатків бюджету відіграє достатньо важливу роль в частині упорядкування споріднених між собою по напрямкам та цілям бюджетними програмами в межах одного головного розпорядника бюджетних коштів. При

цьому кількість бюджетних програм оптимізується, що дозволяє удосконалити бюджетне планування та систему державного фінансового управління.

Встановлення пріоритетів бюджетної політики на середньо- та довгострокову перспективу, здійснення системного оцінювання виконання відповідних завдань соціально-економічного розвитку країни, визначених при плануванні бюджетів минулих періодів надає можливість своєчасного прийняття управлінських рішень у сфері державних фінансів, адекватного реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього економічного середовища. Визначення пріоритетів державної підтримки, спрямованої на економічне зростання та соціальний розвиток, є одним з важливих завдань бюджетної політики [25, с. 53].

Програмно-цільовий підхід дає можливість сконцентрувати бюджетні кошти на встановлених державних та галузевих пріоритетах, які спрямовані на структурні зрушення в економіці.

Таким чином, з метою посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток держави необхідним є проведення реформування системи управління державними фінансами, що потребує розвитку стратегічного прогнозування та впровадження середньострокового бюджетного планування, забезпечення встановлення взаємозв'язку такого бюджетного прогнозування та планування зі стратегічними планами діяльності головного розпорядника коштів, удосконалення програмно-цільового методу з одночасним узгодженням цих складових між собою. Запровадження дієвих механізмів управління державними фінансами забезпечить:

- підвищення рівня ефективності та раціональності управління видатками бюджету;
- спрямування бюджетних коштів на реалізацію першочергових завдань державної політики соціально-економічного розвитку;
- прискорення розвитку пріоритетних галузей національної економіки, сприяння структурним зрушенням в економіці;
- підвищення соціальних стандартів та рівня добробуту громадян.

Для збалансування державного бюджету необхідно забезпечити ефективність системи довгострокового планування що, своєю чергою, створить сприятливі умови для стабілізації макроекономічних показників, дасть змогу оптимізувати першочергові державні видатки, підвищити їх результативність удосконалюючи процес формування структури бюджету та його виконання. Стратегічне бюджетне планування потребує удосконалення нормативно-правової та методологічної бази, що стане передумовою для розрахунку обсягів бюджетних призначень на перспективу та забезпечить успішну реалізацію строкової бюджетної політики. Сьогодні вагомим значення набуває взаємна узгодженість всіх нормативних і програмних документів із питань стратегічного бюджетного прогнозування. Попри те, щоб уникнути виключно декларативного його характеру, необхідно передбачити фінансове забезпечення видатків, пов'язаних із плануванням показників соціально-економічного розвитку держави та їх узгодження із першочерговими цілями державної бюджетної політики. Необхідне зміщення термінів формування макроекономічних показників розвитку держави на 4-ий квартал поточного року і встановлення норми скорочення державного боргу по відношенню до рівня ВВП відповідно до термінів реалізації середньо- і довгострокового бюджетного планування. Крім того, із метою розширення самостійності та посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків – доцільним є впровадження стратегічного планування також в практику роботи головних розпорядників бюджетних коштів й складання ними належних планів діяльності на поточний і наступні три бюджетні періоди, орієнтовані на результат. За цієї умови необхідним є забезпечення ефективної системи моніторингу та здешевлення оцінки виконання бюджетних програм

Розвиток середньострокового бюджетного прогнозування в рамках подальшого реформування системи стратегічного планування надасть змогу узгодити державну політику в часовому просторі на коротко та середньострокову перспективу, за регіональною та галузевою ознаками; узгодити бюджетні

програми з пріоритетами соціально-економічного розвитку; забезпечити послідовність соціально-економічної та податково-бюджетної політики.

Видатки бюджету є дієвим інструментом фінансового регулювання, що має значний вплив на структурні перетворення в галузях економіки та соціальної сфери. Важливим є забезпечення оптимального розподілу обмеженого обсягу бюджетних коштів за напрямками соціально-економічного розвитку, забезпечення відповідності структури видатків бюджету визначеним стратегічним цілям країни. Основна регулююча роль видатків бюджету полягає у перерозподілі валового внутрішнього продукту для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Видатки бюджету є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням. Визначені обсяги видатків бюджету детермінують стан розвитку економіки країни та рівень економічних відносин, що історично в ній склалися. Зміст і характер видатків бюджету полягає у забезпеченні виконання державою покладених на неї функцій. Призначення бюджетних видатків слугує задоволенню найважливіших потреб суспільства у розвитку економіки і соціальної сфери, державного управління, оборони, забезпечення громадського порядку, безпеки держави тощо. Видатки бюджету активно впливають на економічне зростання за рахунок направлення фінансових ресурсів у виробничі сфери економіки, що сприяє розвитку найважливіших галузей господарства, пріоритетному фінансуванню наукових досліджень, вирівнюванню регіональних диспропорцій, коригуванню рівня цін, зайнятості населення тощо. При формуванні планових показників видаткової частини бюджету важливим є врахування результативності виконання державних цільових та бюджетних програм за минулий період. Доцільність реалізації бюджетної програми має ґрунтуватись на основі кінцевих цілей, передбачених планами діяльності головного розпорядника коштів на середньострокову перспективу. З метою забезпечення цільового та раціонального використання бюджетних коштів, необхідним є здійснення тематичного та комплексного моніторингу виконання програми на відповідних стадіях її реалізації. Потребує подальшого

удосконалення механізм оцінки ефективності видатків бюджету за участі центральних органів державного управління, які формують фінансову політику. Необхідним є проведення стандартизації результативних показників за єдиними галузевими підходами, посилення ефективності заходів у сфері розробки та затвердження паспортів бюджетних програм. Актуальним є посилення результативності використання бюджетних коштів на реалізацію інфраструктурних проектів, наукоємних розробок. Водночас, необхідним є розбудова інституційного середовища для здійснення відповідних вкладень у виробничий капітал та удосконалення інструментарію державно-приватного партнерства.

ВИСНОВКИ

Видатки бюджету – важливий фінансовий ресурс, який має значний вплив на структурні перетворення в економіці та соціальній сфері, відображає пріоритетні напрямки діяльності держави та ступінь виконання державою покладених на неї функцій.

Основне завдання держави, яка є не власником, а розпорядником бюджетних коштів, є оптимальний розподіл грошового фонду шляхом перерозподілу валового внутрішнього продукту відповідно до визначеної стратегічної мети на даному історичному етапі розвитку країни. За рахунок направлення державних видатків у виробничі сфери економіки розвиваються важливі галузі економіки, науки, вирішується проблема міжрегіональної та внутрішньорегіональної диспропорційності країни, зайнятості населення.

Базові принципи бюджетної системи вимагають від розпорядників коштів детального обґрунтування рішень по використанню фінансових ресурсів, їх ціленаправленості, ефективності та значення для забезпечення соціально-економічного розвитку.

Як показує досвід країн з розвинутою економікою, в умовах зниження рівня доходів бюджетів бюджетні видатки доцільніше перерозподіляти між пріоритетними секторами економіки, тим самим створювати сприятливі макроекономічні умови для зменшення дефіциту бюджетів та обсягів державних боргів. Правильна державна політика в сфері видатків позитивно впливає на рівень зайнятості населення, обсяги виробництва, ділову активність. Тому країни-члени ОЕСР проводять відповідні до їх економічної та суспільно-політичної ситуації заходи підвищення ефективності бюджетної політики. Аналіз показує, що переважно використовується стратегія скорочення видатків та підвищення податкового навантаження на економіку.

За результатами аналізу динаміки показників доходів та видатків державного бюджету отримуємо чітку тенденцію перевищення розміру обсягів видатків державного бюджету над обсягами надходжень за період 2015-2019 років, яка спричинена невиконанням планів надходжень до державного бюджету в умовах структурних проблем української економіки.

Тому бюджетні видатки на економічну діяльність потребують особливої уваги щодо доцільності та ефективності їх обсягів та спрямування по галузях економіки. Державна політика на даному етапі розвитку направлена на розвиток та підтримку таких малорентабельних галузей, як тваринництво у сільському господарстві, вугледобувних підприємств та реформування державного сектора вугільної промисловості в енергетиці, розвиток і утримання автомобільних доріг у транспорті.

Найважливіші потреби суспільства забезпечуються за рахунок бюджетних видатків на сферу економіки, оборони, державного управління, безпеки держави, соціальний захист тощо. Аналіз відомчої класифікації видатків дає можливість оцінити виконання Державного бюджету України в розрізі головних розпорядників бюджетних коштів. На її підставі Державна казначейська служба України та місцеві фінансові органи ведуть реєстр усіх розпорядників бюджетних коштів, що сприяє ефективному бюджетному контролю.

Аналіз структури видатків за функціональною класифікацією показує, що за останні роки значно зросла частка витрат на загальнодержавні функції (в 1,6 рази), що пояснюється зростанням витрат на проведення виборів та обслуговування державного боргу. Також зросли витрати на оборону держави. Помітно недофінансованими залишаються сфери освіти та охорони здоров'я, духовного і фізичного розвитку, охорони навколишнього середовища, водночас найбільшу частку займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення. Така неоднорідність структури видатків є результатом недостатнього опрацювання стратегічних цілей в процесі планування та визначення завдань на перспективу.

Проведений аналіз вказує на низку недоліків та проблем системи видатків державного бюджету:

- щорічні проблеми з наповненням державного бюджету, що призводять до посилення податкового навантаження та скасування податкових пільг для підприємств;
- недостатній рівень оптимізації спрямування фінансових ресурсів, результатом чого є недовиконання по всіх статтях видатків;
- низький рівень капітальних вкладень;
- відсутність механізму стандартизації результативних показників за єдиними галузевими підходами.
- відсутність законодавчої бази, яка б зобов'язувала розпорядників коштів проводити моніторинг, аудит та контроль за використанням публічних фінансів.

Для збалансування державного бюджету необхідно забезпечити ефективність системи довгострокового планування що, своєю чергою, створить сприятливі умови для стабілізації макроекономічних показників, дасть змогу оптимізувати першочергові державні видатки, підвищити їх результативність удосконалюючи процес формування структури бюджету та його виконання. Тому сьогодні вагомим значення набуває взаємна узгодженість всіх нормативних і програмних документів із питань стратегічного бюджетного прогнозування. Планування показників соціально-економічного розвитку держави узгоджується із першочерговими цілями державної бюджетної політики.

Середньострокове бюджетне планування, що запроваджене відповідно до Закону України від 06.12.2018 р. «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» дає можливість планувати та прогнозувати бюджетні доходи та видатки на 3-5 років, визначати необхідні для реалізації стратегічних цілей бюджетної політики держави у середньостроковій перспективі шляхи, підвищити результативність виконання державних програм.

Замість однорічних Основних напрямів бюджетної політики запроваджено середньострокову Бюджетну декларацію як документ стратегічного планування,

який визначає бюджетну політику на наступні три роки. Доцільність бюджетної програми має ґрунтуватись на основі кінцевих цілей, тому необхідним є здійснення комплексного моніторингу виконання програми на відповідних стадіях її реалізації.

Результативні показники бюджетної програми використовуються для оцінки ефективності бюджетної програми за напрямками використання бюджетних коштів і включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів, досягнення мети бюджетної програми, виконання завдань бюджетної програми, висвітлюють обсяг і якість надання публічних послуг.

З метою удосконалення системи управління державними фінансами для забезпечення обґрунтованості процесу розробки та реалізації фінансово-бюджетної політики держави, підвищення якості надання державних послуг та ефективності використання бюджетних коштів в бюджетному процесі використовується програмно-цільовий метод. Програмно-цільовий метод дає можливість встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання. Основними позиціями, яких необхідно дотримуватись, є недопущення диспропорцій та невиправданого зростання видатків та ринкова переорієнтація, яка передбачає оптимізацію обсягів та структури державної сфери економіки.

Таким чином, система управління державними фінансами потребує реформування, спрямованого на розвиток стратегічного прогнозування, середньострокового бюджетного планування, удосконалення програмно-цільового методу. Запровадження дієвих механізмів в сфері державних видатків стане визначальним кроком для вирішення першочергових завдань:

– підвищення рівня ефективності та раціонального використання видатків бюджету;

- оптимальне спрямування бюджетних коштів на реалізацію державних програм соціально-економічного розвитку;
- прискорення розвитку пріоритетних галузей національної економіки, сприяння структурним зрушенням в економіці;
- підвищення соціальної захищеності та рівня добробуту громадян.

Як бачимо, становлення ефективної бюджетної системи є необхідною умовою для досягнення економічного розвитку будь-якої країни. Система бюджетних механізмів повинна забезпечувати бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Важливою складовою бюджетного регулювання є формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету шляхом перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою забезпечення якісних трансформаційних змін в галузях економіки, її інноваційного розвитку та задоволення потреб суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арістов Ю.Ю. Бюджетна система як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економіка та держава*. 2020. №3. С. 154-159.
2. Бюджетний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
3. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. МінФін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>
4. Видатки. Ціна держави. URL: <http://old.cost.ua/budget/expenditure/agencies/>
5. Гаврилова Л.В. Бюджетний механізм соціально-економічного розвитку країни. *Бізнесінформ*. 2017. №3. С. 341-345.
6. Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки). за ред. Т. І. Єфименко. ДННУ «Акад. фін. управління». Київ, 2017. 496 с.
7. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 2.09.2019 р. №829. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp190829?an=1>
8. Коляда Т.А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : [монографія] / Т.А. Коляда. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2016. – 396 с.
9. Корнієнко Н. М. Перспективне бюджетне планування у системі економічного розвитку. *Економічний вісник університету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди»*. 2014. № 23/1. С. 216-222.
10. Кравець В.І. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку країни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №16. С. 40-45.
11. Левкіський І. Б. Методи бюджетного планування місцевих фінансів. *Економічний простір*. 2020. №154. С. 197-201

12. Логвінов П.В. Методологія та сутність програмно-цільового методу бюджетування. *Економіка та підприємництво*. 2014. № 33. С. 256-266

13. Максюта А., Чугунов І. Бюджетна складова суспільного розвитку. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2012. № 3. С. 45–54.

14. Мацедонська Н. В. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 732-735

15. Мярковський А. І., Чугунов І. Я. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, 2010. № 5. С. 5–15.

16. Набока Т. С. Управління видатками бюджету та напрями його вдосконалення в Україні. Київ : КНЕУ, 2015. 345 с.

17. Організація, завдання і методи бюджетного планування. Бюджетний менеджмент. URL: <http://library.if.ua/book/103/6984.html>

18. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>

19. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування: Закон України від 06.12.2018 № 2646-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19#Text>

20. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 № 294-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>

21. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі: Наказ Міністерства фінансів України від 02.01.2019 № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text>

22. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Розпорядження Кабінету міністрів України від 24.05.2017 № 415-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80#Text>

23. Про проведення огляду видатків бюджету в окремих сферах: Постанова Кабінету міністрів України від 21.02.2018 № 101. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/101-2018-%D0%BF#Text>

24. Про проведення у 2019 році оглядів витрат державного бюджету в окремих сферах: Розпорядження Кабінету міністрів України від 27.03.2019 № 211-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2019-%D1%80#Text>

25. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

26. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text>

27. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/file/docs/5/d325760.pdf>

28. Радіонов Ю.Д. Видатки бюджету у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку країни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 16. С. 39-46.

29. Радіонов Ю.Д. Економічна сутність бюджетних видатків. *Бізнес-навігатор*. 2018. № 2-2 (45). С. 107-112.

30. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2015 рік. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2015-rik>

31. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2016 рік. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2016-rik>

32. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2017 рік. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2017-rik>

33. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2018 рік.
URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2018-rik>
34. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2019 рік.
URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2019-rik>
35. Самошкіна О.А. Бюджетні видатки як інструмент економічного зростання. *Агросвіт*. 2018. №21. С.50-56.
36. Середньострокове бюджетне планування в Україні. Аналітична записка.
URL: http://ecofin.in.ua/med_term_bud_eu/
37. Чугунов І. Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, 2014. № 5. С. 64–77.
38. Чугунов І. Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, 2011. № 4. С. 13–22.
39. Чугунов І. Я., Ігнатюк І. М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету*. 2016. № 28/1. С. 217-226.
40. Чугунов І., Макогон В. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2014. № 4. С. 79–91.
41. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2019. Vol. 5. No. 5. pp. 197-203

ДОДАТКИ

Структура та динаміка видатків Державного бюджету України за функціональною класифікацією за 2015-2019 рр.,

млрд. грн.

Показники	2015		2016		2017		2018		2019		Відхилення 2019 р. від 2015 р.		
	сума	%	сума	%	сума	%	сума	%	сума	%	абсолютне, млрд. грн.	питомої ваги, %	відносне, %
Загальнодержавні функції	103,1	26	117,9	24	142,4	25	163	24	168,2	21	65,1	-5	63,1
Оборона	52	13	59,3	12	74,3	13	97	14	106,6	13	54,6	0	105
Громадський порядок, безпека та судова влада	54,6	14	71,7	15	87,9	16	116,9	17	142,4	17	87,8	3	160,8
Економічна діяльність	37,1	9	31,4	6	47	8	63,6	9	72,4	9	35,3	0	95,1
Охорона навколишнього природного середовища	4,1	1	4,8	1	4,7	1	5,2	1	6,3	1	2,2	0	53,7
Житлово-комунальне господарство	0,021	0	0,013	0	0,017	0	0,3	0	0,1	0	0,1	0	376,2
Охорона здоров'я	11,4	3	12,5	3	16,7	3	22,6	3	38,6	5	27,2	2	238,6
Духовний та фізичний розвиток	6,66	2	5	1	8	1	10,1	2	10	1	3,3	-1	50,2
Освіта	30,2	7	34,8	7	41,1	7	44,3	6	51,7	6	21,5	-1	71,2
Соціальний захист та соціальне забезпечення	103,7	26	151,9	31	144,5	26	163,9	24	218,6	27	114,9	1	110,8
РАЗОМ	402,9	100	489,3	100	566,6	100	686,9	100	814,8	100	411,9	-	102,2

Джерело: розраховано автором на основі [34; 33; 32; 31; 30].

Структура видатків Державного бюджету України за 2015-2019 рр. за відомчою класифікацією, млрд. грн.

Органи державної влади	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення 2019/2015	Відносне відхилення 2019/2015, %
Міністерство фінансів	159,5	208,3	274,6	303,9	220,5	61	38,2
Міністерство соціальної політики	105,7	152,2	145,5	163,8	241,5	135,8	128,5
Міністерство освіти і науки	74,4	72,8	84,2	98,8	112,2	37,8	50,8
Міністерство охорони здоров'я	57,3	57	74,8	91,8	97,4	40,1	70
Міністерство оборони	49,1	58,1	68,9	95,5	105,5	56,4	114,9
Міністерство внутрішніх справ	36,5	50,3	58,8	76	87,9	51,4	140,8
Державне агентство автомобільних доріг	22,9	15,1	20,1	40,4	49,8	26,9	117,5
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ	6,4	5,6	13,8	15,7	11,8	5,4	84,4
Міністерство аграрної політики та продовольства	2,1	2,2	9	12,4	-	-	-
Державна судова адміністрація	4,6	6,5	8,7	14,6	15,8	11,2	243,5
Міністерство юстиції	6,7	7	9,6	13,3	13,6	6,9	103
Рада міністрів АРК, ОДА, Київська та Севастопольська МДА	3,2	4,6	7,6	14,9	10,7	7,5	234,4
Служба безпеки	4,9	5,8	7,2	8,6	10,4	5,5	112,2
Генеральна прокуратура	3	3,1	5,7	7,3	7,4	4,4	146,7
Міністерство екології та природних ресурсів	5,6	6,5	7,5	9,2	14,5	8,9	158,9
Міністерство економічного розвитку і торгівлі	1,4	1,3	2,7	8,3	17,7	16,3	1164,3
Міністерство культури	2,4	2,7	4,2	6,6	6,7	4,3	179,2
Міністерство енергетики та вугільної промисловості	2,4	2,8	3,3	-	-	-	-
Національна академія наук	2,9	2,7	3,5	5	5,2	2,3	79,3
Міністерство закордонних справ	2,4	2,8	3,6	4,5	4,2	1,8	75
Міністерство інфраструктури	3,6	0,6	1,1	4	1,7	-1,9	-52,8

Продовження дод. Б

Органи державної влади	2015	2016	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення 2019/2015	Відносне відхилення 2019/2015, %
Президент	1,2	1,4	2,3	2,7	2,4	1,2	100
Національна академія медичних наук	1,7	1,8	2,4	3	3,7	2	117,6
Державний комітет телебачення і радіомовлення	0,9	1,3	1,6	0,9	1,1	0,2	22,2
Державна фіскальна служба	5,1	-	-	-	-	-	-
Інші органи влади	11	12,2	18,5	27,5	30,7	19,7	179,1
ВСЬОГО	576,9	684,7	839,2	1034,1	1072,4	495,5	85,9

Джерело: розраховано автором на основі [4].

Законодавчі акти направлені на вдосконалення бюджетної системи та
підвищення ефективності державних видатків

Нормативно-правовий документ	Механізм дії
«Стратегія сталого розвитку Україна-2020» [25]	визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України
Методичні рекомендації щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі [21]	цей документ буде корисний для головних розпорядників бюджетних коштів та інших учасників бюджетного процесу для врахування гендерних аспектів у процесі планування, виконання та звітування про виконання бюджетних програм.
«Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки» [26]	стратегією визначено основні напрями розвитку системи управління державними фінансами, зокрема, дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі, підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики, міжбюджетні відносини та фіскальна децентралізація, забезпечення ефективного виконання бюджету, підвищення рівня прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами. Імплементация Стратегії створить умови для стійкого економічного зростання держави та забезпечення макроекономічної стабільності, підвищення якості надання державних послуг та ефективності державних інвестицій, а також здійснення реформ в інших сферах
План заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами України на 2017-2020 рр. [22]	визначення конкретних кроків, необхідних для реалізації завдань Стратегії, їх виконавців, строків та індикаторів виконання
«Про проведення огляду видатків бюджету в окремих сферах» [23]	В даній постанові було вперше передбачено необхідність проведення огляду бюджетних видатків
«Про проведення у 2019 році оглядів витрат державного бюджету в окремих сферах» [42]	передбачено щороку проводити огляди витратків не менше 20% всіх витрат для підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів.
«Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» [24]	наприкінці 2018 р. даним законом процедура оглядів витрат була закріплена у частині 10 статті 20 Бюджетного кодексу України. При цьому встановлено, що прийняте КМУ рішення за результатами оглядів витрат є підставою для внесення відповідних пропозицій до проекту державного бюджету на плановий бюджетний період та до Бюджетної декларації.

Джерело: сформовано автором на основі [25; 21; 26; 22; 23; 19; 24]